UTILITAS ANATOMIAE PATHOLOGICAE

DISSERTATIO INAUGURALIS MEDICA

QUAM

CONSENSU ET AUCTORITATE
MAGNIFICI DOMINI PRAESIDIS AC DIRECTORIS

SPECTABILIS

DOMINI DECANI

ET CL. CL. D. D. PROFESSORUM
INCL. FACULTATIS MEDICAE

PRO

DOCTORIS MEDICINAE GRADU
RITE CONSEQUENDO
IN ALMA AC CELEBERRIMA REGIA SCIENTIARUM
UNIVERSITATE HUNGARICA PUBLICAE ERUDITORUM
DISQUISITIONI

SUBMITTIT

AUGUSTUS MECZNER,

HUNGARUS HRADEKINO-LIPTOVIENSIS.

In Theses adnexas disputabitur in Palatio Universitatis
Julii die hora Pestini 1841.

BUDAE,

typis Joannis Gyurián et Martini Bagó.

Theses defendendae.

1. Anatomia pathologica fundamentum medicinae.
2. In extractione cataractae sectio corneae semilunaris inferiora versus facta, praeferenda eae superiora versus institutae.
3. Typhi causa proxima in sangvine quaerenda.
4. Vomitus vomitum curat. Huf.
5. Non datur remedium specificum contra Scrophulas.
6. Hydrocephalus acutus et Cynanche membranacea non ad inflammationes referendi.
7. Myotomia aptissimum et certissimum remedium ad Strabismum curandum.
8. Rhachitis et Paedatrophia sunt tantum reflexi, modificatique Scrophularum foci, radii.

A'
KÓRBONCZTAN
HASZNA.

ÍRTA

MECZNER ÁGOSTON

ORVOS TUDORRÁ

LÉTEKOR.

BUDÁN,
Nyomatott Gyurián és Bagó betűivel 1841.

Quis haec leget? vel duo vel nemo.

Persius.

Sans anatomie, et sourtout, sans anatomie de texture, la médecine roulera sans cesse dans le même cercle d' erreurs, de solidisme, de mécanisme, de chimisme, de vitalisme, elle sera pour ainsi dire la proie du premier novateur, homme d' esprit, qui voudra bien s' en emparer

Cruveilhier.

Itt az irás, forgassátok,
— — — — —
— — — — —
Sem nem rosz az, sem nem jó,
Mind csak hijába való.

Kölcsey.

TEKINTETES TUDÓS

SCHOEPFF AUGUSZT

ÚRNAK

ORVOS és SEBÉSZ TUDORNAK, SZEMÉSZ MESTERNEK KIR. RENDKIVÜLI ORVOS TANÁRNAK, A' PESTI ORVOSI KAR, A' MAGYAR T. TÁRSASÁG LEVELEZŐ, A' CS. KIR. BÉCSI ORVOSI TÁRSASÁG TAGJÁNAK, A' PESTI SZ. GYERMEKKÓRHÁZ IGAZGATÓ ORVOSÁNAK.

AZ EMBERISÉG JÓTÉVŐJÉNEK

'S

TUDOMÁNYOK BARÁTJÁNAK.

mély tisztelete jeléül

A' SZERZŐ.

Midőn a' szenvedő emberen legelőször tétettek tapasztalatok, még pedig azon dicséretes szándékból, hogy annak bajai és szenvedései megismertessenek, 's gyógyíttassanak; akkor leginkább oda ment ki minden törekvés, hogy a' legszembetűnőbb, leganyagiabb, 's hogy úgy mondjam, legkézzel foghatóbb kórjelekre nézve találtassék ki egy támaszpont. Ámbátor kétség kivűl, a' fájdalom, az arczkifejezés, a' bőrmérséklet igényeltek legelől is minden figyelmet; mindazonáltal mégis a' kiválasztások productumaiban, az izzadás vizelet, székletételekben 's a' t. elő fordúlni szokott változások, mellyek általában mindég a' kórjelek javulásával vagy rosszabulásával járnak együtt, az első vízsgálóknak a' tüneményeknek egy magosabb osztályahoz tartozni kellett látszaniok, midőn a' kór állapot anyagi okát ezen productumokban létezni gondolák. A' betegség szerintök nem vala más, mint ártalmas ok és természet közti küzdés, melly utólsó ezen ok ellen fel támad, azt szerencsés esetben feldolgozza, meggyengíti, legyőzi, 's természetes utakon a' testből kiválasztja; szerencsétlen esetben ellenben azt az életre nézve fontos életművek felé vezeti, vagy erejét hiába való erőlködésekben kimeríti. Ezen nézetből eredt a' humorismus vagy nedvkórtan; egy theoria, melly azon nagy könnyűdség miatt, mellyel ő általa legtöbb tünemények magyarázhatók, 's azon nagy gyakorlati következések miatt, mellyek ő belőle vonhatók, igen csábító. Az orvostan ezen korszakát, a' kórboncztanra nézve, nem nevezhetem máskép mint a' test folyó részek kórboncztan szakának. E' nedvkórtan, mintán éppen olly sokáig uralkodott, mint Galen tanja, megint az ebben vagy abban az időben uralkodó physicai, mathematicai,

chemicai, és vitalis theóriák által felváltatott, de magát többnyire ezen tanokkal összeköté, időről, időre azonban különbféle formák alatt, még pedig többnyire epe, csorva, nyirke, csipösség 's jelenben ismét megjelent, hogy minden régibb hypotheticus és elvénült elveitől menten az orvosi színre lépjen 's naponként új meg új győzelmeket arasson.

A' bonczian tanulása, az orvosok figyelmét az életművekre vonván, aláásá a' már ugy is dölőfélben lévő nedvkórtan oszlopait, 's egy más túlságba esvén, a' folyó részek mintegy minden jogaiktól megfosztattak, azoknak beteges változásai, csak a' szilárd részek másodrendű változásainak nézettek. Mtnthogy azonban később megint azt mondák, hogy a' szilárd részek, csak életerejök kóros megháborítása következtében betegedhetnek meg: azért most a' tiszta mindent kizáró vitalismus tört magának utat, 's az egész orvostant mintegy járma alá veté. 'S ámbár elmés férjfiak által támogatatott és védetett, még sem állhatá ki a' versenyt ezen transcendentális gyógytan a' bonczian 's különössen a' kórbonczian mindég nevekedő lépteivel, hanem elkellett előttök tünnie. Ezen időtől kezdve a' theoreticusok elméletei a' practicus orvos egyenes utjának engedék át az elsőséget, 's az elrejtett, vitalis 's nedvkórtani okok helyébe léptek az életműves-anyagi okok. Ezen korszak szülte az életműves orvostant, mellynek ugyan akkor még csak csirájában lévőnek, az uralkodó tanok járma alá hajlania kellett, későbben azonban nagyravágyásától unszoltatván a' tudománynak törvényeket szabni készült, mellyek csupán az ő nyomadékit viselék, úgy hogy egyik résznek vak enthusiasmusa, nem kevésbé vak oppositiót hozott életbe némelly ellenesei között.

Jelen értekezésemben legelől is magát a' tárgyat, mellyel a' kórbonczian foglalatoskodik, utóbb ezen tudomány fontosságát, az orvostan különbféle ágaivali összeköttetését fogom megvizsgálni, 's különössen azon hasznot, mellyet hozhat tekíntetbe venni.

I.

A' kórboncztan tárgya és fel osztása.

A' kórboncztan a' boncztannak azon neme, mellynek tárgya *mind azon anyagi sértéseknek, mellyek az állati te-ten elő fordúlhatnak, ismerete;* azon tudomány tehát, melly mind azon beteges háborgatásokkal és sérültségekkel foglalatoskodik, mellyek a' szilárd részek fekvését, folytonosságát, érintségét, tömöttségét, terímejét, formáját, összeköttetését, összefüggését, szinét, viszonyát, szövetét, 's a' folyó részek mennyi-és minéműségét illetik.

Ezen sérültségek közt vannak ollyanok is, mellyek ön magokból okoznak betegséget, mellyeknek tehát különös történetök van, 's mellyek különös gyógyitást kivánnak. Ezek a' *mechanicai sértések*, mellyek az életművek physicai tulajdonságaira folynak be, következésképpen a' sebészi sértések, a' formák és összefüggés sertései, mellyek szintén megfelelnek a' formák és összefüggés boncztanának. A' többi sérültségek az élettehetség következményei, 's illyképpen ennek alávetvék; azért is az anyagi sérültségek minket csak mint következmények érdekelhetnek; de olly következmények, mellyek majd különös gyógyjelentések tárgyai, majd pedig arra rendelvék, hogy az ok megismerésére vezető utat megmutassák. Ezek az *életanyagi sérültségek, a' szövet sérültségei*, mellyek aztán a' szövet boncztanának felelnek meg.

Azonban a' mechanicai sérültségek az állati oeconomiában vitalis visszahatást okoznak, melly maga részéről megint sok anyagi sérültségek kútforrássá leend. Más részről megint a' szövet sérültségeiből sokszor mechanikai sértések következnek. Azonban a' szövetnek ezen sérültségei nem jutnak egyszerre a' kifejlődés legmagosabb fokára, hanem több szakokat képeznek, mellyek mind az életerő, vagy tehet-

ségnek alá rendelvék; a' honnét azon szükség támad, hogy az élettehetséget, majd mint a' mechanikai sértések következményét, és mint a' fennlévő zavarok hellyre hozó erejét; majd megint mint mind azon anyagi sérültségeknek, mellyek életmüveinkben előfordúlhatnak, szülő okát kell tekintenünk. 'S ez a' sértések mechanismusa: ez az elemszövet, vagy pedig ezen sérültségeknél eredetileg megbántott elemszövetek megvizsgálására' vagy valamenyire ezen sérültségek eredete megvizsgálására vezet.

'S valóban át fognánk látni, hogy azon kórbonczlan, melly csupán anyagi sérültségek száraz és hideg leirására szóríttatnék, mint egy természettörténeti tárgy legfeljebb is a' tudni vágyásnak, vagy illyen száraz tudományok kedvelőjének nyújthatna érdeket; ez vólna egy neme az *általános kórbonczlannak*, melly csupán beteges szövetek vizsgálásával, 's beteges nedvek változásival foglalatoskodnék, a' nélkül, hogy tekintetbe venné azon életbeli zavart, melly azt követi vagy okozza, az okokat, az ezek által támadt jeleket, 's ezeken alapúlt gyógyjelentéseket. Midőn ellenben valódi hasznot igérő kórbonczlannak ollyannak kell lennie, melly minden ő általa tett felfedezéseket kórházi tapasztalásokkal összehangzásba hozza, melly ez utólsónak sok esetekben törvényeket szab, más esetekben azonban az elsőséget neki engedi által, 's az orvosnak kórisméretre leghathatosb segédeszközöket, mint szintén mindenkori gyógyjelentéseket is nyujt, 's ezt még akkor is teszi, ha csupán nemleges resultatumokat is adna.

Ezen *kórbonczlan alkalmazott kbnak* neveztetik *Cruveilhier* által, — az az: az életmüség anyagi sérültségeinek alapos tanulása, a' kórjelek alapos vizsgálásával, és az alkalmazott gyógymódok hatasaival összehasonlítva — ez legyen orvosi szemlélődéseinknek 's elmélkedéseinknek folytonos tárgya.

II.

A' kórbonczta n fontossága.

Ezen fontosságot, nézetünk szerint, érezhetőbbé teszszük, ha bizonyos rendbe megvizsgálandjuk, miképpen adhat a' kb. az orvostán különbféle ágainak támasztékot.

A) Tegyjük először azt a' kerdést fel, járulhat e' a' kb. az életboncztan előmeneteléhez valamivel? Mind kettő az életmüséggel foglalatoskodik; ez az egésséges, amaz pedig a' kóros állapotban lévő testtel. A' kb. az életboncztan előmeneteleit mindég híven követte; 's ha igaz, hogy annál ismeretesb lesz valamelly tárgy, minél több óldalról vizsgáltatik meg az; úgy nyilván azon körülmények ismeretének, melly a' kórállapotot feltételezik, mind ön maga által, mind mathematicaitlag, az elzárási rendszer útján, azon körülhmények megismerésére vezetnie kell, mellyek az egésséges állapotot feltételezik; ugy hogy itten mind a' kór, mind pedig az életboncztan részéről is kölcsönös segélynek és támasztéknak van hellye. Mert mit érdekelhetne minket a' lágyékgyűrű, — csatorna, mit a' czomb gyűrű? mire vezetne az üterek és visszerek kölcsönös fekvésének gondos tanulmánya? ha ezen tanulmányból nem lehetne olly fontos gyakorlati következményeket húzni a' sérvek ismerésére, orvoslására, sebészi műtételekre nézve. A' legkisebb körülmények is, mellyek a' formával vagy fekvéssel némi visszonyban állanak, sokkal pontosabban vizsgáltatnak, 's sokkal jobban maradnak meg az emlékezetbe, ha azokat mindenkor kóros szemlélődésekkel hozzuk összefüggésbe. A' sebészi boncztan nem más, mint a' sebészi kór — és gyógytanra alkalmazott testi arányok tanulmánya. Hol egyébiránt bizonyos részek beteges változásaiban nagy bizonytalanság uralkodik; ott ennek az oka többnyire abban fekszik, hogy ezen

részek szabdaszeres állapotja annak beteges állapotjától meg nem különbözteti.

Hogy tehát mind a' belső mind a' külső testalkat formáit, viszonyit, egésséges állapotban eléggé méltányolhassuk, nem tehetünk jobbat, mint ha ezen formák sértéseit, 's azon zavarokat, mellyek az egyes test részek természeti mivóltokra, szabdaszeres összefüggésökre, és egyébb arányokra nézve szenvedtek, a' leg is legalaposabban vizsgálandjuk meg; 's a' szabdaellenest a' szabdaszeressel összehasonlítandjuk; sőt ezen tekintetben ollyan dolgokért is, mellyek első látásra kisszerüeknek látszanak, a' legelevenebben kell érdekeltetnünk. Így vannak tapasztalt orvosok, kik a' függütér belső hártyájának bólttesti színezését, gyuladási vörösségnek vevék. 'S mennyi bizonytalanság uralkodik még sok esetben a' béltakonyhártya állapotja és mívolta felől. Hiszen a' szövetek halál után egészen máskép szinezvék, mint életben; ellenben azon szövetek, mellyekben vér vagy másféle torlodási állapotok mutatkoztak, ezen állapotoknak megfelelő színváltozást szenvednek, mellyről azonban — mi igen fontos — előre kell tudosítva lennünk.

A' kb. szövényre nézve az életboncztan alaposzlopainak egyike. Két szövet, melly mindenkor ugyanazon beteges változásokkal küzd, természetessen természetére és mivoltára nézve is egymással megfog egyezni. Lássuk csak, mikép leve Bichat a' közönséges boncztan alapítójává: a' hol őt valamelly szövetnek, physikai, chemicai és erőbeli tulajdonságai bizonytalanságban hagyták, azonnal azoknak beteges sérűltségeiben keresett menedéket, melly modor őt tévutakra soha sem vezeté. Ha azt akará be bizonyitáni, hogy a' pókháló hártya savós hártya, 's hogy a' kemény hártya belső felületét 's az agygyomrokat vonja be; akkor azt mutatá meg, hogy vízkóros állapot, álhártyák képezésére, továbba savós tejes mivóltú folyadék kiválasztására képes. Azonban e' tekintetben még számtalan példákat hozhatnánk elő, ha azt a' helly szüke engedné.

B) Nyújthat e a' kb. némi felvilágositást az élettannak? Mit értünk az ember élettanja alatt? Az élettan az egésséges ember természettörténete, melly minket a' különbféle részek hasznáról, használatáról 's életi összeköttetéseiről felvilágosít. Az ember ezen természettörténete: 1) az életműség ismeretén; 2) mind annak, mi benünk — 's másokban történik, pontos tapasztalatán, 3) az összehasonlító boncz — és élettanon 's 4) élő állatokon tett bonczolatok 's más próbatételeken alapszik. Nem szenved ugyan kétséget, hogy az állati test vizsgálat ezen különbféle nemeinek egyesülése némelly élettani törvények felfedezésére vezetendhet; azonban más részről is annyi bizonyos, hogy az életműség ezen csodálatra méltó összehangzásában, a' legélesebb szem sem fogja fel fedezhetni, melly rendszer legyen a' kitűnő 's mintegy uralkodó, 's mellyik az alárendelt, 's mintegy szófogadó. Az ember bonczt ana, más állatokéval összehasonlitólag egy más ellenébe téve, megmutatja az életművek 's az életműves rendszerek alkotását, 's fokonkénti egyszerüsitését, azon állattól kezdve, melly a' kifejlődés legnagyobb fokán áll, azon állatig, melly az állatiság legalsóbb lépcsőjén maradott, 's eképpen taglalást mutat, melly a' természet teremtő kezeiből származott; ellebegtetik ugyan részint a' sürű fátyolt az élő állatokon tett próbatételek, midőn az állati testet ezernyi új állapotokban mutatják, 's bizonyos életművek tehetségeit önkényők szerint megszüntethetik, és megmódosíthatják; hanem azon titoktellyes összefüggés fölfedezésére, melly által különbféle részeink egybe kötvék, minden egyes rész fontossága fokának megmutatására, a' beteges változások azon fokának meghatározására, melly alatt még működéseiket végbe vihetik, vagy mellyen túl azoknak minden tehetségök megszünik; ezen következésekre csak *kórházi tapasztalatokon épült kb. vezethet.* Csak támadtassék meg egyetlen egy fontos életmű erössen: azonnal az egész állati oeconomia renditetik meg, egészen megváltoztatik, 's mintegy egészen más törvények által kormányzottnak lát-

szik lennie; az elébb élettani törvények szerint végbe vitt működésekre, kórtani munkasságok következnek: némelly életművek, mellyek természeti állapotjokban az életnek majd nem semmi jelét sem adták, most egyszerre legnagyobb életességet fejtenék ki; új visszonyok, összeköttetések, arányok támadnak, 's a' rokonszenv által támadt kórjeles tüneményeк felülmúlják, elnyomják 's mintegy elfojtják sokszor azon jeleket, mellyek a' megbetegedett életművektől származnak. Ezen látszolag életműves rendetlenség közepette a' physiolog dolga az élet és rend törvényeit kikeresni; azon pillanatban, midőn a' természet ön magáról meglátszék felejtkezni, kell az alkalmon kapnia, hogy némelly títkait elkaphassa 's azokat egy *kóréletlan* alapjaúl használni próbálja. Már *Haller* nem tudá eléggé ajánlani a' halott bonczolásokat, mellyek által az orvosok a' legnehezebben megfogható életművek mind élet, mind kórtani működéseiket fölfödözzék; mint nem különben a' hatásnak összefüggését 's hasonlatosságát, mellyet egy más közt bírnak, megitélhessék.

Itt egy példa 'a' kb. alkalmazásáról az élettanra. Van az élettannak egy rendszere, mellyben minden elmebéli és érzéki tehetség számára, különös osztály szabatik az agyban: az olvasó könnyen elfogja találni, hogy itt *Gall* rendszerét értem. Hány lap nem iratott már ezen különös tan megczáfolására tele? és ime egyetlen egy kórboncztani tény képes az egész tan épületét légbe röpitetni. Azon egyéneknél, kik valamelly magos hellyről fejökre estek, az vétetett észre, hogy némellyek közűlök hosszabb vagy rövidebb dőre jelenlétöket elvesztvén, ismét magokhoz tértek, erre lassan elmetehetségeit is *tökéletessen* vissza nyerék, 's már talán következő nap főfájásról is alig panaszkodtak: illyenkor azonban észre lehete venni, hogy a' fejre esés utani 5 — 6 sőt 15 — 20ik napon láz fejlődött ki, megelözte ezt borzadás, követte álomság, melly más nap reggel sem múlt el egészen, estve megínt beállt, 's a' beteget 3 — 4 nap alatt

az élök sorából elragadá. Halottvizsgálatnál, az agy azon részei *tökéletessen elfajulva* találtattak, mellyeket *Gáll* e' vagy ama tehetség székének mondá; 's mindazonáltal ezen tehetség az egész idő alatt, melly a' fejre esés pilanatától a' gyuladásos állapot bé állásaig elmúlt, *tökéletes* épségben vólt jelen.

'S így még több nevezetes kisérleteket hozhatnék elő, mellyek az utólsó idökben, az agy — és gerinczvelőre nézve tétettek, hogy különbféle részeinek működése és haszna meghatároztassék. Ezen kisérleteket aztán össze lehetne hasonlítani azon kórbonczt̃ani tényekkel, mellyek az agy minden egyes része sértésének vagy életmüves zavarának következményeit jelentik, 's abból azon következtettést vonni, hogy csupán a' kb. által nyert resultatumok eldönthetetlenek: mert a' kisérletek szükségképpen más részeket is támadnak meg, nem csupán azokat, mellyeknek működéseiről vagy hasznáról bizonyosságot kivánunk magunknak szerezni, 's néha olly zavart 's megrongálást okoznak, hogy lehetetlen azokból némelly czáfolhatatlan következményeket húzni.

C) A' gyakorlati gyógytan szintén a' kb által nyer legtöbb felvilágosítást. Ha a' legnagyobb autoritásokat veszem tanácsúl, akkor azt találom, hogy minden század legkitűnőbb gyakorlati orvosai a' halott bonczolatokat, tartják az orvostan legbiztosabb felvilágosító eszközének. 'S így vannak orvosok, kik élénk panaszra fakadnak, hogy bonczolatokat vagy nem tettek, vagy tenniök alkalmok nem vólt; még ellenben mások majd nem hihetetlen buzgalommal engedék át magokat ezen vizsgálási módnak.

Azonban a' gyógytanban a' tények — így mondatik legalább — első 's egyetlen autoritásunk. Vizsgáljuk meg csak ezeket a' tényeket. Mit mutat egy betegség elő? Kórjeleket mutat, mellyeknek egy része a' beteg által, más része azonban az orvos által vétetik észre. A' kórjelek, egy energicus beszédmód szerint, az életmű szenvedésének kifejezései: állati oeconomiánkban azonban, egyik életmü szenvedése mind-

járt maga után vonja a' főéletművek rokonszenves szenvedését, 's sokszor ezen rokonszenvképpen megtámadott életművek nagyobb erővel hatnak vissza, mint az, melly minden életműves zavaroknak főrúgója vala. Mi vezessen ezen majd nem ki kerülhetetlen tömkelegből ki, hol minden csak oknak és következménynek látszik lenni, 's hol még is olly igen fontos dolog, magát egy vezérfonal segedelmével feltalálhatni?

Talán az igen pontos boncztani ismeretek nyújthatnák némi támasztékot? De erre azt kell felelnem, hogy holttest ismeret, még nem élet ismeret. Az élet nem ismeri el sem az érintkezés sem a' folytonosság azon összeköttetéseit, nem a' felületeket, szegleteket, zugokat 's a' t. Mert az élet éppen úgy köti össze a' legtávolabb életmüveket, mint elválasztja az egymáshoz legközelébb esőket; életmüvek segedelmével mutatja ugyan jelenlétét, azonban azoknak sem teriméje, sem tömege, sem ellentállosága által nem mérhető.

Ha e tekintetben az élettant akarnók segitségül hívni; akkor legelőször is azt kell kérdeznünk, az élettannak mellyik neme legyen az? A' tapasztalat és tapasztalás azon élettana e, melly mindenütt csak tényeket lát, melly mindég ezen tények mellett, 's csak rendkivüli vigyázattal mer azokból, következményeket vonni? ez az élettan e, mellytől illyen körülmények közt tanácsot kelletik kérnünk? Igen ezen élettan sokat világosithat fel: mert midőn a' részek müködését, hasznát 's kölcsönös befolyását tanítja megismerni, akkor egyszersmind különbféle tüneményeknek magyarázatját is adja, mellyet nélküle nem bírnánk. Más részről azonban megint tekintetbe kell venni, hogy kórállapot csak ritkan magyarázható egésséges állapotból ki, mert van kórtani élet is, 's betegágyaknál csak, fájdalom! igen is sokszor elhagy az élettan világitó szovétneke. 'S vannak sok gyakorlati orvosok, kik, miután tapasztalásból általlátták vólna az élettani elméletek ürességeit, egyenessen megvalják, hogy kórok tanulmányában az élettan beavatkozása minden haszonnélküli.

'S valóban fel kellene kelnünk azon fennhéjázó érzékentúli élettan ellen, melly a' tapasztalatnak nehéz fonalát megvetvén, egyenessen az okok vizsgálásában töri fejét, 's magában hivatást érezni gondol, csupán elmélet utján azon közönséges törvényeket meghatározhatni, mellyeknek aztán az egész állati oeconomiát aláveti. Mert a' tapasztalás tisztán 's világossan bizonyítá be, hogy ez ép' azon élettan, melly a' tudományt mindenkor magára hagyta; hogy éppen ez a' tan az, melly magát az uralkodó, philosophiai, physicai, chemicai tanokkal összekötvén, a' methodisták, dogmaticusok, theosophisták, animisták, 's még számtalan más — isták rendszereinek alapjaúl szolgált, 's a' tapasztalás szintén bebizónyítá, hogy Hippokrates azon (De prisca medicina) hellyének szintén ezen értelemben kell vétetnie: „Medici quidam et sophistae dicunt, quod impossibile est, eum medicinam cognoscere, qui non novit, quid sit homo; et quomodo primo factus et compactus sit: ego vero ea; quae ab aliquo sophista, aut medico de natura dicta aut scripta sunt, minus censeo ad artem medicam spectare, quam ad pictoriam."

Hogy végre a' kórjelek jelentőségét megismerhessük, talán a' betegség okaihoz kell folyamodnunk? Azonban tudjuk hogy legkülönbfélébb betegségek is ugyan azon alkalmi és távolabb eső okoktól származnak. Az oktán átalában csak óvó jelentéseket szab. Azon esetben, hol az okot ki nem fürkészhetjük, kaphatunk e némi felvilágositást a' különbféle gyógyszerek gyógyjelentéseitől 's hatásitól? Kétség kivül, mert igen kivánatos vólna, hogy minden betegség a' váltólázakkal, mellyek theoreticai tekintetben tán leghomályosabbak, gyakorlatra nézve azonban legjobban ismertetnek, ugyan egy categoriában állna. A' tiszta empyria ugyan csak egynéhány esetekre alkalmazható; de más esetekben a' történetre bizzuk e, 's lassan lassan azért minden gyógymódokat próbáljuk e meg, még a' valódira akadunk? Megvárjuk e a' betegségnek végét, hogy ismeretéhez juthassunk?

Ezekből ki lehete venni, hogy a' boncz — élet — ok — gyógy — és kórjeltan legtöbb esetben nem vezethetnek minket a' betegség széke, 's a' sérültség vagy életmüves zavar azon módjának meghatározására, melly azt feltételezi. Micsoda menedék marad még hátra? Nem más mint a' kb. 'S ki is hozhatna kétségbe fontosságát, elsőségét, mellyel a' többi vizsgáló eszközöket felűlmúlja, ki annak sok esetekbeni szükségességét. Hasonlitsa csak valaki össze az 50 év előtt kijött munkákat korunkbeliekkel, 's azon férjfiak, kik kórboncztani tapasztalással bírnak, munkáit, azokéval össze, kik a' kb-ban egészen járatlanok: akkor ez utólsóknal tán sok szellemet és éleselméjűséget, alaposan véve azonban csak tétovázást, homályt és hypothesiseket találandunk; még amazok munkáiból jeles taglalástan 's vizsgalat lelke tünik szemünkbe. Az egyik homokra épít, 's nagy bajjal hozza magosra az épületet, melly legkisebb zökkenésre romba dűl; a' másik ellenben kősziklára épít, épülete tán kevésbé csillogó, formái azonban szigoruan elrendezvék, alapja változhatatlan, 's így elkészülve az idő viharival daczolni fog.

Olvassa bár valaki minden irókat Hippokratestől a' legújabb korig át, hasonlitsa össze a' legjobb vizsgálók által rajzolt kórleirásokat, legyen egészen áthatva a' hippokratesi, methodisticai, empyricai tanok által, bírjon jó ésszel, kitünő itélő tehetséggel, mellyel képes legyen rendkivüli finom tapintattal a' valót az áltól megkülönböztetni, 's legyen egész nap vagy beteg ágyak vagy könyvek mellett elfoglalva: azért mégis minden eszünkkel minden itélő tehetségünkkel egyyütt örökké csak kétségek tengerébe fogunk sodortatni, mihellyt az egészet a' kb világa föl nem világosítja; nélküle tapasztalatink gyakorlatunkra nézve haszonnélküliek maradnak; mert hiányzik a' támaszpont, hiányzik az eszköz, melly kétségünket eloszlassa, tévedéseinket elmozdítsa 's megjavitsa; így sok évi tapasztalásunk nem lesz más, mint hosszú gyakorlat, 's mi sok beteget, de majd nem egyetlen egy betegséget sem fogunk tiszta szemmel láthatni. Azonban

bontsuk fel a' hólttestet, 's egészen új kilátás tünik elő, 's azon zavarodott 's magyarázhatlan kórjeleket szemünk előtt egy rationalis osztályba rendbe látjuk jönni. Figyelmünket majd nem mindég a' leghevesebb kórjelre, mellyről a' beteg szüntelen panaszkodik, szoktuk irányozni; midőn egy más könnyebb jelnek, mellyet a' mellékjelek osztályába soroztuk, az első hellyet el kellett vólna foglalnia; sokszor a' máj tartaték betegnek, midőn a' tüdő szenvedett, lényeges fuldoklás ellen irányoztatott az orvoslás akkor, midőn szívbajban vagy mellvízkórban szenvedett 's a' t. Elismerjük a' balfogást, mellyet tevénk, 's fel tesszünk magunkban, hogy többé tévedésbe nem hozatjuk magunkat 's mégis másodszor, harmadszor is tévedtünk, végre azonban megtanúltuk a' kétségeskedést, félre vetjük a' dogmaticai módszert, 's eltérünk azon theoreticusoktól, kik minden betegségre azon elvontságokat, mellyek a' betegségek átalános leirását teszik, alkalmazni kelleni gondolják. Tagadni ugyan nem lehet, hogy néha kevesebb jót tesszünk, ha kezünket az igen nagy előre látás megköti, de más részről is soha sem vihetünk olly sok rosszat végbe; 's ha nem sikerül minden lehető hiba kikerülése is, azt ne a' kbnak, hanem inkább az emberi ész szükkőrüségének tulajdonitsuk.

Sőt e' tekintetben még tovább is lehetne menni 's állítni, hogy a' kb. minden nosologiai osztályozásnak alapúl szolgáljon. Mert éppen úgy, a' mint a' természetvizsgálónak csak akkor sikerült a' természettörténetet eldönthetetlen alapokra építeni, mióta az életmüvezetet választá vizsgálódásának végpontjáúl, 's éppen úgy, a' mint ő avval az életmüvezettel, a' szokások — szükségek — szóval a' természetösztönökben egy kölcsönös viszonyt lát, még pedig annyira, hogy életmüvezetből természetösztönre 's vizszont következéseket vonhat; — éppen illyképpen a' gyógytan képzemény czéljának is abban kell állnia, hogy egy részről a' betegségek külső jellemző jeleit, más részről pedig az ezen jeleknek megfelelő életművek változásit megtanúlja,

ismerni. Azonban milly nagy különbség van e' részben az orvos és természet vizsgáló között? Egyik is, a' másik is vizsgálja ugyan a' természetet, de a' természetvizsgáló rendszerezett természetet vizsgál, azt kedve szerint szabad óráiban szemlélgeti, ugyan azon tüneményeket ezerszer is látja képeztetni, 's szükségképpen vizsgálodásra, vagy ő általa tapasztaltnak megerősítésére szükséges 's többnyire ismert próbálatokat is tészen; míg ellenben az orvos gondolatival is alig követheti a' forró kórok sebes folyását, a' számtalan változásokat, mellyeket azoknak kórjelei mutatnak. 'S valóban talán egyetlen egyszerű betegség sem létez, 's igen könnyen megfogható, hogy az orvosnak éppen annyi felóldandó problemája van, mint a' mennyi betegség 's betegség formák vannak: mert azon tapasztalatok, mellyek magokat, ugy szólván, kölcsönösen felvilágosíthatnának, majd soha sem jőnnek ollyan hellyeztetésbe, hogy az egyiket, mint a' másik következményét, és viszont, lehetne tekinteni. Azonfelűl nem szabad elfelejtenünk, hogy ámbár a' tudomány maga magára nézve elzárt egészet képez, annak hellyes alkalmazása mégis, a' practicus biztos tapintásától függ 's tudni fogjuk, hogy nem mindenkinek adatott meg ezen tapintat.

Ennek következtében a' megtámadott életmű, ezen életmű szenvedés neme, megháborítása, sérültsége, lesz reánk nézve a' betegség lényege, természete, valódi oka, minden kórjelek 's therapeuticai jelentések forrása. Valóban eldönthetetlen alap a' gyakorlati gyógytanra nézve. Hiában fogják mondani, hogy igen sok esetben ezen sérültség, bántalom igen átalános, úgy hogy halál után, annak legkisebb nyoma sem marad vissza, vagy olly kis mértékben, hogy az az élettel együtt eltűnik, ugy hogy a' betegséget aztán semmi névvel sem fogjuk illethetni. De annál jobb; mert szükséges, hogy tudományunknak gyenge óldalát is megismerjük, 's ha a' betegség széke 's maga a' szenvedés is mindekkorig figyelmünket ki kerülték, eljövend majdan az idő, hol mindkettő felfedezve, vagy legalább tudva lesz, miért nem fedeztethetnek azok fel.

Minthogy a' kb a' kórismeretet felvilágosítja, a' gyógyításra nézve is ezt tennie kelletik. Mert hogy valamelly betegséget orvosolhassuk, szükség azt elébb megismernünk. Azonban nem szabad elfelejtenünk, hogy a' kb nem visz közvetlenűl a' gyógyszerekig, hanem e' részben a' kórházi tapasztalatoknak engedi által az elsőséget.

D) A' sebész, ha műtételeket megkivánó mechanicai, vagy életműves, sérültségekkel foglalatoskodik, egy lépést

sem lehet, ha utját a' kb szövétneke nem világosítja fel. Ha egésséges állapotban lévő test részei összefüggési boncztanának ismerete szükséges rá nézve, hogy egésséges részeken vihessen mütételeket végbe: akkor nem kevésbé fontos rá nézve azon összefüggés változásinak ismerete is, hogy a' legczélszerűbb gyógymódokat megitélhesse, 's műszerét azon részek közepébe hozhassa, mellyek, úgy szólván egészen új kötelékekkel tartatnak egybe. Merészlené e' a' legkisebb mütételt is végre hajtani, ha majd nem mathematicai bizonyossággal a' betegség természetéről, határíról, némelly esetekben visszatermödési törekvéséről, eme' vagy anna belső szenvedésseli összeköttetéséről, azon változásokról, mellyeket a' betegség az életmüvekben forma, összefüggés, és szövetre nézve előhoz, ha mondom mind ezekről a' legpontosabb ismerete nem vólna? Ki mutatá meg Scarpának azon vérzések forrását, mellyek férjfi czombsérv mütételeknél történnek? ki ébreszté Dupuytrenbe azon gondolatot, hogy a' természetellenes segg gyógyítását megkisértse? senki más, mint a' kb — ki árasztá némi világot a' sérvekre? Nem de Arnaud, Richter, Scarpa mind ollyan férjfiak, kik a' sérvek kórboncztanját a' legszorgalmatosabban tanúlák 's a' t. 's a' t. 'S hát a' szülésztan, a' sebeszségnek ezen fontos része, nem alapszik e' legnagyobb részént azon fejlödési hibák ismeretén, mellyek a' medenczében, 's azon betegségeken, mellyek a' magzatban elő fordúlhatnak.

E) A' törvényszéki orvostan is nagyobb részént a' kbon alapszik, mert annak többnyire czélja meghatározhatni, micsoda oknak tulajdonitassék a' vizsgálodásunkra szánt egyénnek halála. Sőt a' német törvényszéki orvosok a' kbnak a' törvényszéki orvostanhozi alkalmazása által, a' boncztannak egy különös nemét képeztek, mellyet ök törvényszéki boncztannak neveznek. Milly belátás, milly éleselméjüség szükséges arra, hogy némelly esetekben sértések egymástól megkülönböztethessenek, mellyekről el kell mondanunk, hogy betegség vagy pedig megettetés következtében történtek e, 's ezt mind ollyan tüneményekből következtetni, mellyeket hólttesten vehetni észre! Több hólttest bonczolatokat hozhatnék elő, hol ártatlanok áldozati levének az orvosok hamarkodása, 's tudatlanságának.

F) A' vegytan, melly iskoláinkban többi orvosi tudományink közt igen tiszteséges hellyt foglal el, különbféle időben a' gyógytan mindenkori állására lényeges befolyást gyakorolt. A' vegytani gyógymód rendszere, melly különbféleképen megváltoztatva, más éppen uralkodó theoriákkal

egybeköttetett, 's 16 században *Paracelsus*, *van Helmont*, *Sylwius de le Boë* alatt legfényesebb időszakát élte, nekem minden gyógytani rendszerek közt legveszedelmesebbnek látszik lenni, mert minden túlságoknak legroszabbika bizonyosan az; ha olly tényleges tudomány, mint a' vegytan, hypothesisek alapjáúl használtatik „Míg" mond *Boerhave* „a' vegytan orvostan uralkodása alatt marad, a' gyógytannak használhat, sőt rá nézve szükségessé is válhatik; mihellyt azonban csak legkevésbé is felemeli fejét, hogy a' tudománynak törvényeket szabjon; hatalmát azonnal kétségbe kell hoznunk, sőt tartanunk is kell tőle". Midőn a' 18 század végén 's a' 19 elején a' vegytan az orvostant uralkodásával újjolag fenyegeté, akkor a' vegyészek nevetséges igényeikkel már annyira mentek, hogy minden mind egésséges, mind beteg állapotbani élő testen előforduló tüneményeket megmagyarázhatni tudni képzelék; szerintök a' savitó, gyúló, szénő növényeknél; a' savitó, gyúló, szénő, fojtó, állatoknál vóltak azon részek, mellyek, ha egymással ebben vagy abban az arányban vegyűlnek, a' testen előforduló különbféleségeket alkotják, 's ez által a' betegségeket is okozzák. Szerencsénkre azonban az emberi ész már sokkal jobb irányt vön, 's a' vegytan maga sokkal nagyobb haladást tän, sem hogy ezen új forradalom mindjárt kezdetében további elterjedésében nem gátoltathatott vólna. Legjobb e' tárgyban mit sem nagyítni, a' vegytant mint segéd tudományt szorgalmatossan tanúlni, nagy kiterjedését 's jelességet ugyan kellöleg méltánylani, azon ismereteket, mellyeket nyújt, használni, 's eszessen alkalmazni; 's más részről azonban szintén hypothesismaniától unszolva, vegytani magyarázatoktól óvakodni. Mit nyertünk az által, midőn a' vegytan megmutatá, hogy e' vagy ama szilárd rész, savakkal, égvényekkel vagy más kémszerekkel vizsgáltatva, eképpen vagy aképpen arányljék? Valóban, ha választanom kellene, az orvostan mostani álláspontját tekintve, egy orvosi analysist, az az: részeink, minden elettani 's kórtani tulajdonságainak rövid 's jól felfogott átnézését, sokkal többre tudnám minden vegybontásnál becsűlni; mert ezen tulajdonságok lényegessen az élethez kötvék, a' míg minden vegybontás csak holttestekkel, tehát fő tulajdonságaiktól megfosztatott testekkel foglalatoskodik, mellyeket még azonfelűl ugyan azon szerekkel, mellyeket elemeinek elválasztására használja, megváltoztatja és szétbontja; különben is mindenki előtt tudva lesz, hogy az állati 's növényi vegytan még csak gyermekkorát éli, melly tán örökké tartand. Ta-

gadhatatlan azonban hogy jelenben az állati vegytan egy jobb irányt vön, mert *Chevreul* jeles bontásai megint ollyan nézetekre vezetendnek, mellyek kevésbé mehetnek túlságokba által: 's ámbár az életmüves vegytan csak hólttestekkel foglalatoskodik, mindazonáltal mégis a' szilárd és folyó részek közvetlen elemeiben feltalálhatja azon szereket, mellyek által meglesznek ismerhetők e' vagy ama szilárd vagy folyó részek különtulajdonságai.

A kb kémlelésűl nyújtván a' vegytannak elfajúlt szilárd vagy folyó részeket, ez utólsónak tehetségi kőrét tágítja, 's ez által az orvostant gazdagítja. 'S már az eddigi tett vegytani tapasztalatok is p. o. húgyárkórosoknál a' húgynák, sárgakórosoknál a' húgynák és vérnek kémlelése 's a' t. jövendőre még nagyobb resultatumokkal kecsegtetnek.

III.

A' kórboncztan hasznának megfontolása.

Az eddigi mondottak szerint bizonyára senki sem fogja a' kb. mint minden orvosi tanúlmányok kiegészitő tudományának, nagy hasznát el nem ismerni. Azonban méltán vak enthusiastának 's túlságos fejnek neveztethetnék az el, ki mindenkor csak azt kiáltana: Nincsen orvostan kórboncztan nélkül! Valóban ezen nyelvet magaméva soha sem teendem. Mert *Hippokrates, Baillou, Sydenham, Baglivi, Stoll, de Haën* munkái, tán a' kb mind megannyi gyümölcsei? Talán a' higany, mint főbujasenyvelleni különszer az által fedeztetett fel, mert számos bujasenyves holttesteken tétettek bonczolások? Tán *Jenner* kb segedelmével találta fel az óvóhimlőt? Nem, valóban nem, mert a' kb csak eszköz a' kórisméretre, mellyet azonban jóra is, roszra is lehet használni. A' kbnak, gyógytani alkalmazására nézve, a' kórházi tapasztalat elsőségét el kell ismernie; vele vagy egy vonalban haladnia, vagy őt követnie, 's felfedezéseit amaz' vizsgálatinak alávetnie. Sőt azt is állitom, hogy a' kb veszedelmes tévutakra vezethet, ha tanulmányát nem vezérli valódi vizsgálódó szellem. Megmutatja ugyan az életmüvekben előfordúlt beteges változásokat, de ezek csak a' beteges munkasságnak következményei, 's ezen következmények ismeretének csak akkor lehet gyakorlati haszna, ha azon életi módositásokra vezérel, mellyek által előhozattak.

J. Cruveilhier, Essai sur l' anatomie pathologique en général. Paris, 1816. 8 Vol. 2. Anatomie pathologique du corps humain, ou Description avec figures lithographieés et colorieés, des diverses altérations morbides dont le corps humain est susceptible. Paris 1828—1829 (40 fol. füzetnyi munka.)

Palletta, Exercitationes pathologicae Mediolani 1820--26. 2 V. 4.

G. Andral, Precis d'Anatomie pathhlogique Paris 1829. 3 V. 8.

X. Bichat, Dernier cours d'Anatomie patholog. Paris 1825. 8.

J. F. Meckel, Handbuch der pathologischen Anatomie, Halle 1812—13. 3 B. 8.

Rokitanszky, Handbuch der pathol. Anatomie. Wien 1841. 3 B. 1 L.

Védendö Tételek.

1. A' kórboncztan az orvostannak alapja.
2. Hályog kivételnél a' lefelé csinalt félholdképű száru metszés elsőséget érdemel a' felfelé eszközlöttnél.
3. A' hagymáz legközelebbi okát a' vérben kell keresnünk.
4. A' hányást hányás orvosolja.
5. Görvélykór ellen nincs különszer.
6. Forró fejvízkór és hártyás torokgyék nem gyuladások.
7. Az izommetszés legalkalmatosabb 's legbizonyosabb szer a' kancsalság gyógyítására.
8. Az angolkór 's gyermekaszkór, a' görvélykór csak módosított székének sugárai.